

TIDSSKRIFTET FØNIX

Fuld pakke-teologi og åndhistorisk kulturkristendom

KRISTOFFER GARNE
CAND.THEOL., SOGNEPRÆST

FØNIX ARG. 2020, s. 177-181

*Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK*

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Fuld pakke-teologi og åndshistorisk kulturkristendom

Anmeldelse af Jørgen I. Jensen, *Genkendelse – åndshistorisk teologi* (Eksistensen 2020)

Med sin nye bog, *Genkendelse – åndshistorisk teologi*, fuldender Jørgen I. Jensen (f. 1944) den serie af fem bøger, som begyndte med *Jeg-automaten* i 2006, og som alle har båret påtegningen ”den tredje historie”.

Det nye værk er på en måde en opsamling på denne series og et helt livs forsøg på udfolde en teologi eller en helhedsforståelse af tilværelsen, hvor forskellige historiske perioder og kulturelle sfærer kan komme i berøring med hinanden, fordi historien hverken er min eller samfundets alene, men altid også åndens. Jensens ord om helten Northrop Fryes sidste værk kan således læses som en selvkaraktistik: ”Det kan da også være svært som læser at undgå en fornemmelse af det yderste ord eller et åndeligt testamente. Selv siger han dog intet i den stil.” Der er i hvert fald så meget om snakken – selvom bogen giver appetit på flere værker – at synspunkter og antydninger af stof fra de fire forudgående bind og fra forfatterskabet i øvrigt gennemgående dukker op. På denne vis kan bogen for nye læsere tjene som en indgang til forfatterskabet, der må betegnes som det mest originale og vidtfavnende skrevet af nogen nulevende dansk teolog, og som en introduktion til den tradition for åndshistorisk teologi, som Jensen indskriver sig i, og som han også kalder Johanneskristendom.

For læsere, der kender forfatterskabet, vil man apropos bogens titel genkende meget og meget, men netop i genkendelsen i en ny sammenhæng åbnes der for nye forståelser og nye horisonter. Forventer man en klassisk *summa*, hvor synspunkterne er fint ordnet i rækkefølge, og det hele er med, bliver man skuffet – men til den gode side. Værket er fragmentarisk i sin stil, begynder og ender in medias res, lader Jensens veludviklede associationsevne komme til sin ret og krydser frem og tilbage mellem konkrete analyser, historiske overblik, kulturkritiske udfald og opbyggelige antydninger. Det er altså ikke et værk, der skal studeres, men læses, så man får det lange forløb og flowet med. Nærværende anmeldelse er en opfordring til at (gen)læse forfatterskabet begyndende med *Genkendelse*. Alligevel er det på sin plads med nogle antydninger af, hvordan værket forholder sig til nogle af Jensens øvrige udgivelser og dermed bliver en del af et samlet *patchwork*, et samlet teologisk synspunkt, om hvilket man ikke kan bruge ordet konsistent, da det betyder noget i retning af faststående, men så må bruge gloser som harmonisk eller gennemtænkt.

Kritikken af det biografiske menneskebillede er med den voksende identitetspolitik ikke blevet mindre aktuelt, end da Jensen udgav *Jeg-automa-*
ten i 2006. I det nye værk får det nogle afgørende teologiske tilføjelser, fx i form af følgende sætning: ”Folk må sige, hvad de vil, men der findes strengt taget ikke noget, som hedder 'min tro'. Ingen kan eje kristendommen, have den hos sig og anbringe den alene og isoleret i sit inderste.” Det samme, får man fornemmelse af gennem læsningen, gælder i det hele taget. Der er ikke noget, der er 'mit', vi er ikke monolitter; vi indgår i et jeg-du-forhold til omverdenen og andre (jf. forgængeren *Det første ord*, der bl.a. handler om den første jeg-du-filosof Ferdinand Ebner). Ordet tro er – som kærlighed – blevet overbelastet, fordi det trækkes ind i en besidderisk eller følelsesmæssig forståelse, i stedet for at blive set i et historisk lys, hvor vi indgår i og forholder os til dele af en større helhed. Dette peger igen på en historisk kristendomsforståelse, som Jørgen I. Jensen bl.a. har udfoldet i *Det tredje øjeblik* – om Grundtvig og Kierkegaard. Her som der er en nøgletanke Kierkegaards gentagelses-begreb, der trækker forbindelse til den typologiske tænkning, som bl.a. er teoretisk udfoldet af Northrop Frye, Eric Auerbach og Erik A. Nielsen. Kierkegaard definerer gentagelsen som en forlæns erindring. Historien er ikke bare noget, vi erindrer, den får nyt liv, genkendes, genkaldes, opfyldes. Tiden går ikke, den ankommer. Derfor er håbet det vigtigste ord i den berømte paulinske treklang. Med en af Jensens helte, den grundtvigske teolog Frederik Helvegs ord: ”Kristendommen er opfyldelsen af et Haab og træder selv frem som et Haab“.

Kristendommen optræder i Jensens optik som en undsigelse af det kapløb med tiden, som i så høj grad præger vores kultur og liv (og som bl.a. Hartmut Rosa, som Jensen henviser til, har analyseret). Fremtiden kommer til os – nogle gange endda via fortiden som i Biblens brug af genkommende figurer – og er ikke noget, vi skal skabe. Derfor kan vi måske tage den med større ro, end vores præstations- og CV-kultur ansporer os til. Dette også nævnt som et eksempel på, at der i Jensens fascinerende univers ikke er langt fra de mest nørdede teologihistoriske digressioner til hyperaktuelle samfundsmæssige og psykologiske problemstillinger.

De mest forskellige ting har forbindelse med hinanden. Derfor er også musikken – som Jensen har gjort til selvstændigt emne i flere bøger, ikke mindst i *Europasonate* – den kunstneriske sfære, Jensen oftest refererer til og sammenligner teologiske iagttagelser med (men der er også billeder i bogen). Han henviser til en berømt sætning af Jakob af Lüttich, som indfanger det altinddragende blik, Jensen går til teologien med: ”Taget som helhed udstrækker musikken sig på en måde til alt, til Gud og skabningerne, det ulegemlige og det legemlige; det himmelske og det menneskelige, til de teoretiske og praktiske videnskaber.“

Selvom horisonten er så bred, som næsten tænkes kan, er der tale om netop et teologisk værk, måske det mest eksplicitte blandt Jensens bøger. Og også i teologien går han ind for at inddrage så meget som muligt. *Genkendelse* plæderer på én gang for kulturkristendom og ”fuld pakke-teologi.” Det kan måske skurre i ørerne for en dogmatisk betragtning, men for den åndshistoriske teologi hænger det sammen. Bogen kan således også læses som en fortsættelse af hovedværket *Den fjerne kirke* fra 1995, hvor Jensen dog ikke så fuldtonet talte om den fulde pakke.

Hvad er så den fulde pakke? Ja, det er det hele: Skabelse, syndefald, genoprejsning, treenighed, genkomst, tusindårsriget (som Jensen bruger mange sider på at revitalisere), kort sagt konkrete fortællinger og forestillingsindhold. Ikke som noget, jeg personligt tilslutter mig med 'min tro', men som noget, der er i historien og indvirker på os. Det kan bl.a. formuleres sådan her i begyndelsen af bogen: ”Kristendommen kan influere jordiske livsformer og bevidsthedsformer uden nogen større religiøs eller metafysisk overbygning. Og uden at forlange artikuleret tilslutninger eller omvendelser. Eller man kan udtrykke sagen ved at fremhæve, at kristendommen arbejder på flere niveauer i historien på samme tid.”

Det er noget af det mest fascinerende ved bogen, at den anlægger en åndshistorisk synsvinkel på kristendommen, der gør, at man kan få det hele med og samtidig være åben for den såkaldte kulturkristendom og alle mulige og umulige religiøse blandingsformer. ”Fuldpakke-teologien er en yderst væsentlig side af kulturkristendommen,” skriver Jensen og tilføjer: ”Men det er ikke noget nyt at sige, at man ikke skal lede efter noget bag ved fænomenerne, men lade fænomenerne selv være læren.”

Jensens åndshistoriske teologi er anderledes sagt ikke noget nyt, men det gamle på en ny måde. Ifølge Jensens store historiske blik var kristendommens første årtusinde kendetegnet ved, at udsigelsen var det vigtigste, mens tilegnelsen eller fortolkningen var i højsædet i det andet årtusinde. Pointen er så, at nu er vi i det tredje årtusinde ankommet til en ny udsigelses-tid, hvor fænomenerne – de bibelske fortællinger, salmerne, men også treenighedslæren osv. – skal have lov at komme til udtryk ufiltreret uden vores mere eller mindre subtile teologiske reformuleringer og tolkningsforsøg. Det er således ikke prædikenen, men hele gudstjenesten, der er det afgørende 'medium' for kristendommens udbredelse. Hvis man da kan tale om udbredelse. For kristendommen findes allerede over det hele i dybet af vores kultur. Som en historisk virkelighed er det ikke noget, man behøver at trække ned over hovedet på folk, men kan lade stå, som det er, i udsigelsen.

Der peges mod bogens afslutning på en sådan ikke-anstrengt genbesindelse på traditionen. Jensen skriver: ”I det nye tredje årtusind er der meget, som peger på, at der igen vil indfinde sig en udsigelseskristendom, måske på et højere plan, en fuldpakke-teologi uden mellemregninger eller forklaringer. Kulturkristendommen har ingen nærmere hermeneutik ... I hvert fald kan kristendommen nu i flere sammenhænge bevæge sig hinsides teologiske tolkningsmønstre, paradigmer, og dog er ingen af de overleverede tekster udtømte eller forældede. Men der peges på en kristendom, hvor mennesker lader de overleverede tekster i Bibelen, bekendelse og gudstjeneste blive stående i deres egen ordlyd, uden at man på nogen måde er tvunget til at tage stilling til, om det nu er sket, som det fortælles, eller som hvis man selv havde været til stede.”

Vi var ikke selv tilstede i den tid, der fortælles om, men der tales til os med ord og billeder – ofte formidlet gennem musikken – henover årtusinder. Vi kan genkende os selv og vores verden i den gamle kristendom, hvorved begge dele genopstår i en ny, forklaret skikkelse. Genkendelse fører til opfyldelse af fortiden, som igen peger på en fremtid svanger med håb.

Det er altså en vidtfavnende og på sælsom vis opbyggelig bog, Jensen har skrevet. Flere gange laver Jensen sjov med trangen til at 'uddele kokkehuer og hjerter.' Måske som en slags ubevidst selvforsvar. For skulle man bedømme *Genkendelse* efter traditionelle kriterier, ville man være fristet til at give den måske tre ud af seks stjerner. Der er simpelthen for meget sjusk: Siraks bog bliver fx kaldt *ecclesiastes*, selvom det er det latinske navn for Prædikerens bog. Ikke alle de mange gentagelser kan siges at være udtryk for den i øvrigt vellykkede stil, hvor noget først antydes og senere tages op. Der er også for meget ”vist nok” og for mange henkastede tilskrivning af citater, som ikke alle er korrekte, og man leder ofte forgæves i det noteapparat, som er bagi, efter nogle af de henvisninger, der ville være mest interessante at følge. Enkelte gange får associationsevnen lov til spolere klarheden og flowet, så man mister pusten og orienteringen og faktisk har svært ved at forstå, hvad der menes. Der er alt for mange korrekturfejl, men den slags er nok desværre kommet for at blive med digitaliseringen (til gengæld kan man så som noget meget nyttigt søge i e-bogsudgaven). Der er også nogle lidt for letkøbte konklusioner og løsninger, hvor det fragmentariske og udsigende bliver manér frem for stil. Det kommer bl.a. til udtryk i bogens slutning, der ender i en (desværre) ikke nærmere udfoldet sammenligning mellem babelsmyten og digitaliserings-”religionens” bagsider, der efterfølges af hele tre ”slutningsord uden slutning,” som sagtens kunne være inkorporeret i afsnittene forinden.

En mere insisterende og grundig gennemarbejdning havde altså givet en bedre bog. Og det er faktisk synd, når der er tale om en så vidtfavnende og ambitiøs bog, som mange bør unde sig selv at læse, og som denne alt for lange anmeldelse slet ikke har kunnet give et fyldestgørende indtryk af. Derfor skal der heller ikke gives karakter eller en samlet bedømmelse, men blot siges: Tag og læs Jørgen I. Jensen og stig ombord i den tredje historie, der hverken er din eller min eller vores, men åndens.